

White Banners Contention in 'Abbasid Syria, 750-880

Cobb, Paul M.

(State University of New York Press, XXI+228 sayfa)

Öznur Özdemir

Yazarın 1997 yılında Chicago Üniversitesi'nde tamamlamış olduğu doktora tezi olan bu çalışma, Emevîlerin 132/750 yılında Abbâsî İhtilâliyle yıkılışından başlayarak 264/877 yılında Tolunoğulları'nın bölgeyi ele geçirişine kadar, Suriye'deki muhalif politik atmosferi konu edinmiştir. Emevîlerin merkezi konumunda olan Suriye bölgesindeki dinamikleri Abbâsî İhtilâlinin hemen sonrasında başlayarak inceleyip bölgenin derli toplu bir analizini sunan önemli bir çalışmadır.

Yazar, kitabın giriş kısmını birinci bölüm olarak takdim etmiştir. Bu bölüme başlamadan, kitapta verdiği transliterasyonlar, yer isimleri ve tarihler hakkında kavram kargaşasına yol açmamak adına bir bilgilendirme kısmı yazmayı uygun bulmuştur.¹ Suriye bölgesinin Abbâsî İhtilâlinin en çok hissedildiği bölge olduğu teorisini ortaya atarak (s. 3), bölgeyi yönetilmesi hiç de kolay olmayan bir vilayet olarak tanımlamıştır. Dönemin kaynaklarının, Abbâsîlerin sembolü olan siyah renge karşı Suriye'nin beyaz renge büründüğü şeklinde ifadelere yer verdiğini belirten yazar, kitabı için seçtiği isme de burada açıklık getirmektedir (s. 5). Abbâsî döneminde belirgin bir baskı altında olmamalarına rağmen, Suriyelilerin neden bu kadar sık isyan çıkardığını, sorulması gereken oldukça önemli bir soru olarak görmektedir. Diğer taraftan, mevcut kaynakların Suriye ve Suriye'deki ihtilaf hakkında pek bilgi vermezken özellikle İbn Asâkir'in *Tarih-u Medinetu'l Dımaşk*'i gibi

---

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, oznurozdemir@sakarya.edu.tr

1 Bu kısımda yaptığı en önemli açıklamalardan biri olarak, Abbasilerin Şam vilayetini bugün Ortadoğu'da bir ülke olan Suriye olarak anlaşılma ihtimaline rağmen "Suriye" olarak zikretmeyi uygun bulduğunu, fakat Suriye'den kastın bugünkü Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail ve Filistin Devletlerinin topraklarını da içine alan coğrafi bölge olduğunu ifade etmiştir.

yeni ulaşılan bazı yerel tarih kaynaklarının bu konuda oldukça zengin olduğunu belirtir. Bu sebeple çalışmasını “İbn Asâkir’in eseri ile gün yüzüne çıkan bilgileri kullanarak Abbâsi döneminde Suriye’deki ihtilafı ayrıntılı olarak açıklayan ilk çalışma” olarak tanımlar (s. 7-8).

Suriye bölgesinin coğrafik ve politik atmosferi hakkında kısa bir bilgilendirmede bulunulan birinci bölüm, yazarın bölge hakkındaki ön tespitleri ile biter. Askeri ve yönetsel açıdan Filistin, Ürdün, Dımeşk, Hums ve Kınnesrin olmak üzere ayrılan Suriye bölgesinde, bu beş ayrı muntıkada haraç vergisinin bile farklı miktarlarda toplandığını ifade eden yazar bölgenin Mısır ve Cezire’ye nazaran sahip olduğu çok başlılığa da dikkat çeker (s.11-14). Bölgenin yönetsel olarak, *eşrâf* diye adlandırılan yerli elitler ve valiler arasındaki denge üzerine kurulu olduğunu açıklar. Diğer taraftan Yemenî ve Kaysî kabile unsurlarının da aktif rol oynamasıyla son derece dinamik bir yapının varlığından söz edilebilecek Suriye bölgesinde ihtilaf ve isyan olaylarının oldukça muhtemel olduğu şeklindeki görüşlerini ortaya koyar.

Giriş mahiyetinde olan ilk ve ikinci bölümlerin ardından “A Good Reputation and Supporting Hands: Provincial Governors and Provincial Rebellion” adlı üçüncü bölümde yazar Abbâsi dönemi Suriye bölgesi değerlendirmesini biraz daha detaylandırarak anlatımına devam etmiştir. Abbâsîlerin bölgelere idareci atamada ilk politikası olan hanedan üyelerinin seçilmesinin doğuracağı tehlikenin, Suriye bölgesinin ilk valisi olan Abdullah b. Ali’nin bölge halkının desteğiyle 136/754 yılında ayaklanmasıyla farkına varıldığını ifade eder. Bunun ardından Suriye vilayetinin merkeze bağlılığını artırmak ve bölgede dengeli bir siyasi atmosfer oluşturmak gibi belirli amaçlarla bazı hanedan üyelerinin, “ebna” diye tanımlanan devrimin ilk destekçileri olan grupları ve mevâliden bazı kimselerin, son olarak da Türklerin (özellikle Me’mun’un hilafet yıllarında) bölgeye yerleştirildiğini belirtir. Yazar bölüme bir sonuç kısmı ekleyerek satır aralarında sunduğu değerlendirmelerinin kısa bir özetini yapmış ve önemli bir iddia olarak da Suriye’deki valilerin isyanında bazı askeri birliklerin verdiği destekten başka Suriye’ye özgü hiçbir nitelik olmadığı yorumunu yapmıştır (s.42). Fakat olası bir isyan hareketinde Suriyelilerin isyanı kendi çıkarları doğrultusunda kullanacağından devletin haberdar olduğunu da belirtmiştir.

Emevî hanedanından Abbâsî idaresi için potansiyel bir tehlike arz eden isyancıların işlendiği “The Swords of Our Forefathers: Umayyads and the Alternatives to ‘Abbâsîd Rule” başlıklı dördüncü bölüm, Abbâsîlerin ihtilâlden hemen sonra Emevî hanedanına yaptıkları kıyım vurgu ile başlamıştır. Yazar Abbâsîlerin, hanedanı tamamen ortadan kaldırmak için sergiledikleri bu çabaya rağmen, hanedandan birçok bireyin kaldığını ve bunlardan bazılarının (Ebû'l-Verd, Muhammed es-Süfyanî gibi) isyana girişecek kadar bir desteği bile bulabildiğini ifade etmiştir. Yazar ayrıca ihtilafın potansiyel kaynaklarını Emevî ileri gelenleri, Suriye-Cezire ordusu ve halktan sadık kişiler olarak üç kalemde tasnif etmiştir. Bu konuda da Mansur’un Suriye-Cezire ordusunu kendi tarafına çekip bir tehdit olmaktan uzaklaştırmak için İbn Mukaffa’nın tavsiyesini dinlediğini belirtirken, İbn Mukaffa için “bahtsız bürokrat” nitelemesini kullanarak muhtemelen onun şâibeli ölümüne dikkat çekmek istemiştir (s.45). Yazarın Ahmed b. Tolun’un Suriye bölgesini ele geçirişinden sonra Muaviye’nin kabrine özel ihtimam göstermesinin taktiksel bir hareket olduğu şeklindeki yorumu da dikkate değerdir.

Dördüncü bölüm boyunca altını çizilen bir husus olarak, Suriye’de etkin olan Yemenî ve Kaysî *eşrâf*, “As One Face, Your Faces Are Marred: ‘Asabiyya and the Ashraf of Syria” başlıklı beşinci bölümde daha detaylı şekilde incelenmiştir. Yazar Abbâsîlere karşı herhangi bir isyan hareketi için bu gruplarla iş birliğinin pek mümkün olmadığını belirtmiştir ve bunu açıklamak üzere öncelikle Suriye’deki hizipleşmenin² kısa bir tarihini vermeyi uygun bulmuştur. Ortaya atılan önemli bir teori olarak, yazarın Suriye’deki kabilevî mücadelenin aslında yanlış yorumlandığını, bu mücadelenin kabileci bir mücadele değil partisel bir mücadele olduğunu ifade ettiğini de burada belirtmek gerekir. Buradaki anlatımdan “Emevîlerin başa geldikten sonraki tarihi süreçte, çeşitli politik meselelerde bahsi geçen kabile grupların rol oynaması, onların zaman içinde partisel roller kazanmasına sebep olmuştur” yorumunu çıkarmak mümkündür. Yazar Abbâsî idaresi ile Suriyeli eşrâfın arasında her zaman bir sürtüşme olduğunu ancak bunun Emevî tarafgirliği ile bağlantılı olmadığını da ifade etmiş, eşrâfın Abbâsî idaresi içinde edindikleri konuma razı olduğunu belirtmiştir (s.102). Bu bölüm yaza-

2 Bu kavramı factionalism (‘*asabiyye*) olarak vermiştir (s.68).

rın kaynaklarda nakledilen bilgilerin niteliğinden, eşrâfın yeni kurulan Abbâsî devletindeki konumlarına kadar ayrıntılı şekilde sosyal ve politik analizler yaptığı, kitabın en hacimli bölümüdür.

Yazar sonuç bölümünden önceki bölümü ise Abbâsî Suriye’indeki sıradan insanlara ayırmıştır ve “Worst Elements: The Impolitics of Unnotables in ‘Abbâsî Syria” başlığını vermiştir. Suriye bölgesindeki bu sınıfın, Mısır’daki Kıptî, Cezire bölgesindeki Haricî isyan hareketlerine nazaran oldukça uysal olduğu yorumunu yapmıştır. Daha sonra Suriye bölgesindeki kırsal yaşamı ve köylü sınıfı anlamaya yönelik kaynak yetersizliğine dikkat çekmiştir. Tarihsel verinin azlığına rağmen bu konuda bir tasarrufta bulunarak, biraz da akademik dile aykırı öznel ifadelerle “Suriyeli köylülerle yerel soylular arasındaki ilişkinin Avrupa’da bu iki grup arasından farklı olup, bu ilişkinin ayaklanmaya yol açmayan bir mahiyette olduğunu” düşündüğünü söylemiştir (s. 108). Yazarın bu bölümde ele aldığı en dikkat çekici konu olarak ise “*zevâkil*” diye adlandırılan yönetime muhalif marjinal gruplar gösterilebilir. Yazar bölümün sonunda, Suriye bölgesinde (çoğunlukla çiftçilerin oluşturduğu) politik hedefleri olmayan alt tabakanın, bu tür muhalif grupların politik hedefleri için kullanıldığı yorumunu yapmıştır.

Sonuç olarak, Abbâsî İhtilâli sonrası süreçte Suriye bölgesini, seçmiş olduğu konular üzerinden ele alarak değerlendiren yazar, bölgenin sahip olduğu dinamiklere bakıldığında sık sık muhalif faaliyetlere girişilmesinin şaşırtıcı olmadığı sonucuna varmıştır. Yazar vardığı bu sonuçlara İbn ‘Asâkir, İbn ‘Adîm gibi çalışmanın yapıldığı yıllarda yeni ulaşılmış olan kaynakların sağladığı bilgilerle varıldığı vurgusunu yapsa da, dipnotlara bakıldığında bu kaynaklara yapılan atıfların azlığı dikkat çekicidir. Ayrıca dipnotların kitabın sonunda 147-196. sayfalar arasında verilmesinin de referans takibini zorlaştırdığını belirtmek gerekir. Bölümlerde takibi zorlaştıran diğer bir olumsuz yön, numaralandırma sisteminin kullanılmamasıdır. Bu sistem içerik kısmında dahi kullanılmamış, ana konu başlıkları bölüm altlarında verilirken bazı alt başlıklara içerik kısmında yer verilmemiştir. Ayrıca bölüm başlıklarının gereksiz bir uzunlukta olduğunu ve başlık seçimlerinde akademik yerine romantik bir havanın hakim olduğunu da belirtmek gerekir. Her ne kadar bölüm içinde takip edilmeye çalışılsa da, bölümler arasında kronolojik bir düzenden bahsedilemez. Fakat buna yazarın metot ola-

rak tarihsel öyküleme değil de, konu bazında bölüm bölüm tartışmayı seçmiş olması neden olmuştur.

Özetle bu kitap, Abbâsî dönemi Suriye bölgesini sahip olduğu (eşrâf, Emevî soyluları, köylüler ve eşkıyalar gibi) farklı sınıflar bazında inceleyen ve sonuçta Suriye'deki muhalif hareketlerin Emevî ruhunun dirilişi (siyah sancaklara karşı beyaz sancaklar) karakterinde olmadığı sonucuna varan bir eserdir. Metot bakımından, yukarıda belirtilen bazı eksikliklerine rağmen, Suriye bölgesinin Abbâsî dönemi tarihini, kuruluşundan itibaren bölgeyi merkez edinen Emevî devletinin ruhu açısından anlamak adına okunması gereken önemli bir çalışmadır.